

ВАСИЛ ПОПОВ
СЛОВО ЗА ГИ ДЪО МОПАСАН

chitanka.info

На сцената на френския живот той се покачи, след като бе надзърнал внимателно и разбиращо зад всички кулиси, разбрал смяната на декорите, интригите и патоса на гримьорните, усетил вкуса на задните стълбища, горчивината на изхабения грим и вехненето на свалените перуки, след като бе познал цената на билетите от галериите до блестящите ложи и силата на онова осветление, което прави от живота един постоянен театър. Нещо повече, самият той не се покачи на сцената на френския живот, а чрез литературата остави това на своите персонажи. Те и днес шествуват не само по територията на Франция, но и по необхватната територия на човешката жажда за познание и мечти и със смешно-трогателното зрелище на старата актриса Жюли Ромен, и с незавършващото никога дрънчене на една кола, в която ридае сърцето на Лоената топка. Отдавна е отминала Френско-пруската война от 1870–1871 година, отдавна изтля в хербария на историята отровният бурен на Третата република, а дядо Амабл още виси на дървото в ледената нощ. Когато човешкият живот все повече се превръща в отвратително буржоазно съществуване и тракането на броените пари заглушава часовника на съвестта и идеалите, съпругът на измамената жена, нотариусът Симон Льобрюман се превръща в съвременен герой, а неговият събрат, аптекарят Шуке, продължава да чака своята обожателка да му донесе не любов със смъртта си, а спестяваните през целия ѝ живот две хиляди и триста франка. Електронните машини могат да изчислят превъплъщенията на трите хиляди Балзакови герои от огромната пирамида на неговото гениално творение, в която всеки камък е роман, а всяка песъчинка — страница, а в скромните томчета на неговия ученик надзъртат, бутат се с лакти, настъпват се по краката и искат да излязат на бял свят куртизанки и перове, графове и кръчмари, дърводелци и барони, абати и ратаи, проститутки от двата пола, нотариуси и рентиери, пощальони и аптекари, невинни деца и прусаци, моряци и корсикански бандити, синове на горещия африкански вятър и собственици на публични домове, жертви и мъченици, герои и престъпници. Искат да изскочат от розовите пелени на любовта, от блатото на парите, от задушавашщото лицемерие и празнотата на претъпканите приемни зали и игралните салони, от дивните поля на Нормандия, от идващите вълни на морето, от нечия неузаконена утроба, изпод мишниците на един парализиран кръчмар,

от кладенеца на едно-единствено чувство — да се наредят в редици, неподчинени на никаква йерархия и никакъв порядък, за да поемат отново пътя към порока, към подвига, към престъплението, към олтара, към леглото, към министерското кресло, към окопите на войната, към бъчвата на Корню и Брюман, към дежурните часове на Репетката. Безброй са техните пътища, кривулиците им, ненаситната им жажда за наслади и удоволствия, за пари и слава, за щастие и мизерия, затова нека ги оставим отново да тръгнат по тях със силата на нашето съучастие и въображение, с помощта на нашето разбиране и съчувствие, с мястото, което те отдавна са заели в нашата памет и в нашето сърце.

Хора, дялани от гранит или излети от восък, лепени късче по късче от различни стъклъца, или сковавани дъска по дъска, изваяни, валяни като камъни от бърза река, моделирани от изкусни пръсти, лепени от кал, съшивани от разноцветни материи, всичките те са живи, очакващи — и в живота, и в смъртта си — да ги пробудим отново със своите очи. Да извадим от последния вир малката Рок, от временната наркоза Ивет, от кладенеца на любовта мис Хариет, от абсента и самотата господин Паран, от ножа в гърлото госпожица Фифи, от пощенската кола и подвига Лоената топка, от милионите Жорж Дюроа, наречен Бел Ами, от мислите полковник Лапорт, от легло двадесет и девет Ирма Паволен, от сметките старата Бонтан, от пленничеството Валтер Шнафс. Да извадим Жана де Во от изгрева и залеза на нейния живот, тъй мечтан като мечта и тъй приличен на кошмар. Тогава да изчакаме вечерта и заедно с господата Турнъово, Филип, Пемпес, Вас и Дюпуи да се упътим към дома Телие, а изчакали утрото, да вземем влака от Фекан за Вирвил заедно с Госпожата и нейните питомки Фернанда, Рафаела, Роза Крантата, Флора Люлката и Луиза Кудкудячката, за да разплачем свещеника в малкото селце на департамента Йор. Ще трябва да извършим много подвизи и престъпления, да изживеем хиляди живота и да прекосим онази територия, за която споменахме по-горе и която в литературното земно кълбо се нарича не само Франция и Тунис, Нормандия и Корсика, Руан и Диеп — а Мопасан.

Господин Льора, книгководител при господата Лабюз и Сие, братовчед на Акакий Акакиевич, завършил жизнения си път, обесен на едно дърво в Булонския лес. Жорж Дюроа, наречен Бел Ами, не загива

на гилотината след една гръмка и изобличителна реч като скромния си прадядо Жюлиен Сорел, а е тържествено венчан от танжерския епископ за милионите на любовницата си госпожа Валтер чрез ръката на нейната дъщеря Сюзан. Какви роднинства, ще възкликне някой. Защо не, нима литературните герои нямат съдбата на хората, нима те не повтарят в сгъстен вид цялата панорама на човешкото роднинство и не прескачат границите на страните и границите на епохите по-лесно от тях? А какво би правил и как би се чувствувал във френската литература Кола Брьонон, ако не беше правнук на чичо Матийо — недодялан, но непобедимо присмехулен предтеча-нормандец, който дяла свещени фигурки?

Територия, роднинство, сцена на живота, кулиси, задни стълбища, а всъщност това са поля с оттенъци на небе и огрени жита, меандри на невидими рекички, вливащи се в отраженията на луната, пасища с изхвърчащи птички, ажурени светлини от неподвижни клони в недостатъчно уморен есенен лес, следи от копита на животни в мека почва, червена и изпълнена с мравки, гумна и купи сено, широки дворове зад къщи със стръмни покриви и задни вратички, които потракват глухо в звъна на следобедни камбани под оловно небе, дървени обувки под костеливи крака, изгърбени над полята ръце и уши, които броят всяко су, бели нормандски шапчици над издути корема, пълни с незаконородени деца, яйца, които ще излюпят пиленца изпод могъщите мишници на един парализиран, непобедим смях на пияни селяни, които продават жена, измервайки я в кубически метри вода, непоносима самота в душата на художник, изгубен сред дюните на човешкото спокойствие, пословично обожание, излязло изпод хиляди поправени и доплетени столове. Какво е това? Някакво магическо шествие, лиричен пасторал или средновековна мистерия, платна на фламандски майстори или водни стихове от пияни поети на шестнадесетия век? И как се омесват те със салоните, с титлите и ордените, с фалшивия блясък на истински скъпоценности, с кръвта по окопите и следвоенния сифилис, с бедрата на един капитан-красавец и простреляния череп на смел благородник, уплашен пред дуела?

Нищо странно. Това е същата сцена, същата територия, същото роднинство, това са същите кулиси и задни стълбища, изпълнени с воня, най-фини аромати от кухните и есенции от Изтока, това е същият разврат на имащите и тихото всекидневно размножаване на нямащите,

същите страсти за земя и пари, за имот и светски достойния, за власт и политика. И зад тях с лице, осенено от полуусмивка, полугримаса, върви един човек, вече прегърбен, вече само по една-единствена пътека и събира камъчетата по нея. Това съм аз, това съм аз, това съм аз — повтарят устата му, а очите търсят в бялата пътека и територията, и сцената, и роднинството, и кулисите, и задните стълбища. Този човек е Ги дьо Мопасан, а пътеката е алея в една психиатрична клиника, където той ще намери сърцето и мозъка си, досега отдалечени на двата полюса на планетата, за да ги събере в едно. Той вече е изживял съдбата на писателя, да се размножи по законите на изкуството в хиляди човешки съществування — да бъде и герой, и убиец, и неблагодарен син, и скромнен патриот, и проститутка (от двата пола), и политически аферист, и майка, която изгаря нашественици, и корсиканка, насъскала кучето си за вендета, и милионер, и гладен ратай, и ревнив граф, и войник в Алжир, и продажен журналист, и мечтателна романтичка, и поругано дете, и друго, скрито в шкафа и излязло на бял свят. Той вече е бил зад всички кулиси на човешките страсти, преминал е през всички спектри на характера, възрастта, пола, имотното състояние, изминал е напред и назад бъдещите и миналите епохи и доиздишва с облекчение въздуха на собствената си епоха — миазмите на Третата република. Той знае цената на една женитба с четири деца от четири различни мъже, на един развод с излъгана жена, която го е създала, той вече е бил ратай, костелива англичанка, глух тъст, парализиран кръчмар, жена, която ражда изроди, за да ги продава по цирковете, йезуит-абат, съпруг, който бута количката на греха в една буреносна нощ, министър — заварен в чуждо легло и свален за един миг, да изброяваме ли? Какво не е бил, къде не е ходил, какво не е изпитал? Колко пъти е лъгал и е бил мамен, колко жълтици е прахосал, и колко су е спестил, как се е раждал незаконно и е бил пронизван от пруски щикове, колко пъти се е задъхвал от непосилна любов и е изпитвал нечовешки разочарования, колко пъти е лягал в това необхватно легло заедно с аристократите и куртизанките, с хетерите и ратайкините, с bankerите и слугините, колко пощенски коли и влакове е сменил, така както се сменят смехът и плачът. Навън се чуват крясъците на драскачите — те търсят скандала, но той вече не ги чува. Търси камъчетата, вдига ги от своята последна пътека и повтаря — това съм аз, това съм аз, това съм аз. Не, не си ти, не си ти, не трябва

да бъдеш ти — повтаря му в тихата руанска нощ в гостната с плюшените канапета учителят Флобер, ти трябва да стоиш отстрани, да наблюдаваш всичко, студен и безстрастен. Ти трябва да изследваш всичко като анатом, без никакво чувство, без никаква близост, остави ги те да правят нещата сами, сами да се раждат, сами да умират, сами да се изнасилват и сами да понасят разстрела на окупаторите, сами да се ревнуват и да трупат състояния, сами да ги пропиляват и пропадат в бездната. Извади си краката от вонящото блато, ще потънеш, излез от леглото, ще се стопиш в него, не обръщай внимание на любовта, ще те изгори... Листа хвърчат, смачкани в коша, седем години каторга при Флобер, нито един ред, готов за публикуване — рано е още, рано е още, рано е още, за да дойде най-последният сборникът „Медански вечери“ в 1880 година, където Зола и неговите приятели ще включат „Лоената топка.“ Ти не си Лоената топка, усмихва се учителят Флобер през очилата, за да напише поредното противоречиво писмо на Луиз Коле и да изпъшка, когато остане сам в гостната: „Ема, това съм аз!“

Това съм аз, това съм аз, това съм аз, повтарят пръстите и устата на един прегърбен човек по алеята и камъчетата не чуват, не знаят за своето човешко и литературно съществуване. Те още не знаят. Необходима е една човешка ръка и една човешка уста, за да оживеят, но те ще се появят едва на 5 август 1850 година, същата година, когато издъхва необхватният Балзак. Ръката и устата на Анри-Рене-Албер-Гидьо Мопасан, роден в Турвил сюр Арк, близо до Диеп, Нормандия. Необходим е бил един старинен аристократичен род по линия на бащата и една будна интелигентска издънка на буржоазията по линия на майката, сестра на поета-романтик Алфред дьо Поатвен, за да може момчето, постъпило в духовна семинария, скоро да бъде изключено от нея, а младежът, завършил Руанския лицей, да продължи в Юридическия факултет, за да не го завърши. И отгук, след като никога досега не е знаел какво е, ще започне да се учи да казва — това съм аз, и това, и това, и това, до 4 юли 1893 година, когато очите му ще се затворят за света, а светът ще се отвори вечно за неговите творения. Сърцето и мозъкът, пръснати на двата полюса на планетата, ще се съберат в едно и ще се роди от роднинството, от сцената, от кулисите и задните стълбища, от чифлишките поля и бедните селски зимници, от салоните и окопите, от коловозите и леглата онази блестяща планета, която близо век вече кръжи около нас в бездънното небе на

литературата и ни огрява и денем и нощем със своята искряща светлина.

А ние все още го виждаме в алеята. Не, това е друга алея, алеята на вечността. Ето ги двамата, уловени под ръка с Антон Павлович, и двамата споходени от същите сенки и същите грохоти, от риданията и възторзите, от усмивките и сълзите, задушавани от същата тази безмерна любов към човека и неговото ненакърнимо достойнство. Сигурно затова можем да сбъркаме някое ландо с някой тарантас, и двете возила пълни с генерали и аркашки, с нотариуси и тайни статски съветници, със същите номера, състояния, фатални карти и утринни разкрития. Да ги оставим да се разхождат, увлечени в непонятен за нас разговор, а ние да се вгледаме в камъчетата по алеята. Тогава Лоената топка отново ще ни заприлича на Жана д'Арк, старият Савал отново ще заплаче за пропуснатия си живот, мис Хариет пак ще намери бога на любовта си в бездънния кладенец. Баба Соваж отново ще запали бедната си хижа, пълна с пруски войници, и ще застане пред разстрела горда и с писмо в ръка. Жана де Во пак ще въздъхне за съдбата си между своя изгрев и своя залез, а Пиер ще замине с парахода „Лотарингия“ по оня маршрут, който води към нищото. И ако детето пак излезе от шкафа, разплакано и схванато пред смаяните очи на майка си, проститутката, и плиткочувствения буржоа, дошел тук да намери отговор на самотната си похот, и ако двамата приятели пак станат герои пред пруските куршуми, без дори да са подозирали това, то ние можем да изскочим от шкафа на всекидневието и да застанем пак пред куршумите на пошлостта, за да осъдим още веднъж буржоазността, най-страшната чума на човечеството, за да осъдим войната, порока, парите, низките страсти, за да обгърнем не само физическата, действена територия на тази планета, но и нейните морални сияния.

Още тогава, с първия сляп крясък към света, в прага на задушната августовска нощ, пред леглото на неговото раждане се бяха изправили гигантските орисници, за да начертаят траекторията на тази планета във вечността, и заедно с това и кратките години на земния му живот — Рабле и Лабрюйер, Балзак и Стендал. Те вече светеха над него, вече му посочваха примера си, вече бяха изминали своите алеи и събрали своите безбройни камъчета. Какво му предстоеше — четиридесет и две години и единадесет месеца живот — седем романа,

повече от триста разказа, безброй статии и есета. „Балзак живя от петдесет хиляди кафета — бе възкликнал Жюл Мишле — и умря от петдесет хиляди кафета.“ А от какво живя и от какво умря синът на Нормандия? Мълчание. Планетата кръжи над нас, осветява нашите дворове и шкафове, ръцете ни, които се вдигат или спускат над земята и над земните творения, над устата ни, които поглъщат земните блага, над очите ни, които обхващат земните простори и търсят тяхната тайна, над разума ни, който се мъчи да задуши безумието и унищожението, над сърцата ни, които бият като камбани за човешко щастие, правда, мир, прогрес и комунизъм.

От какво умря великият нормандец?

Покъртен, Лев Николаевич Толстой ще обърше една вселенска сълза от всевиждащото си око и ще каже в 1894 година: „Трагизмът на живота на Мопасан се състои в това, че като живееше в най-ужасната по своята уродливост и безнравственост среда, със своя талант, с необикновената светлина, скрита в него, той се издигна над мирогледа на тая среда и вече наближил освобождението си, вече задишал въздуха на свободата, изгубва в тази борба последните си сили и без да може да направи последно усилие, загива, без да се освободи...“

Може би, покъртен, гениалният Толстой да е сбъркал?

Загива, без да се освободи. Унищожен и победен? Струва ни се, че ученикът на Мопасан и негов приемник бе отговорил по-правилно — да си спомним, че и Хемингуей в последните си дни бе търсил своите камъчета по алеите на клиниката „Майо“ в Рочестър — унищожен, но непобеден! И наистина, буржоазният свят още унищожава Мопасан, но не го е победил. Планетата кръжи, осветява всички ъгълчета на робството, на порока, на капитала, на парите, на отчаянието и за нея няма никакво значение, че още лепят на Мопасан етикетите на порнограф, на черногледец, на малоумен, на родоотстъпник, че някъде в самата Франция още се стесняват да му отдадат заслуженото, а наследниците на мошеника Ларош-Матийо още мъркат в Камарата на депутатите — Мопасан ли, твърде безнравствен автор!

Нека!

Ние ще махнем с ръка, глухи за лая на кучетата, и ще продължим с вълшебния керван под звездите. И пак, прелиствайки страниците, раздвижени от безсмъртен вятър, ще си спомним, че той беше

художник витален и поетичен, предметен в конкретността си и чувствен в своите трепети. Романтик по природа, той обичаше природата и земята, водата и изгревите, тревната роса и женската хубост, слънчевия залез и младите листа на старите гори, диханието на видимите и невидимите същества по същия всеотдаен начин, по който обичаше изгревите и залезите на душата, нейната земя и нейното небе, нейната чудна и необяснима природа.

Докато поетът беше безжалостен и реален критик, критикът се превръщаше в тънък и чувствителен поет. Шодерло дьо Лакло го беше учил да съзира гибелната същност на страстите, Балзак — демоничната власт на парите, Стендал — благородството на поривите и устойчивостта на изгубените битки, Рабле — народното безсмъртие и ренесансовската оргийност на дионисиевските стихии, Тургенев — меката носталгичност на любовния екстаз и вечното в преходните мигове на велика меланхолия. Символистите от неговата епоха искаха да го изтръгнат от самата епоха, романтиците — от класовата ѝ същност и нейната историческа гибел, натуралистите — от личното участие и личния данък в познанието на горчивите социални и морални истини. Седем години Флобер му внушаваше азбучните правила на занаята, като го подтикваше да вижда спокойно, обективно истината. Монтен му напомняше да не държи прекалено много на човешките чувства, да прощава на епохата и на нейните зловония, да бъде „сам тъп за себе си“. Лабрюйер му откриваше наново богатството и неизчерпаемостта на френския език, същността на галската традиция, елегантната безцеремонност на един скептичен морализъм.

И те му оставиха малко повече от едно десетилетие, за да възприеме техните уроци. И да ги забрави. Да изживее своя собствен живот, платил данъка на предходниците, осигурил наследството на следовниците, да спазва и закона, за да го преодолее. Когато се наведе над разпилените камъчета по последната си алея, той вече имаше правото да събира чрез тях отново себе си, защото беше минал през любовта и възторга, през войната и покрусата, през обществените битки и историческото познание, през бездънните истини за буржоазното общество и всеядния империализъм на своята епоха, защото беше останал само с мозъка и сърцето си, отдалечени в двата полюса на нашата стара планета.

Трябваше да ги слее в едно.

И ги сля. След него ние никога няма да забравим, че любовта е по-силна от смъртта, че истината може да се съзре навсякъде, но никога в лицето на Бел Ами, че като Жана де Во човекът трябва да обича и да бъде обичан и че тази любов засяга всички останали хора — и родени, и неродени, и мъртви, и забравени. След него ние никога няма да можем да отворим безнаказано шкафа на познанието и да застанем без смисъл под куршумите на пошлостта. А когато вдигнем очи нагоре, озарени от светлината на онази малка блестяща планета, закръжила наред с милиони звезди над човешкия ни кръгозор, ние винаги ще си спомняме, че човекът може да загине, но само след като се е освободил.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.